

LİBYA PAZAR BİLGİLERİ

**T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü**

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	12
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER	18
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER.....	24
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŐ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	27

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Politikası (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Libya ekonomisi, yüksek derecede hidrokarbon bağımlılığı ile karakterize edilen bir yapı arz etmektedir. Ülke, yaklaşık 48 milyar varil düzeyindeki kanıtlanmış petrol rezervi ile Afrika kıtasının en büyük rezervlerine sahip olup küresel ölçekte de önde gelen petrol üreticileri arasında yer almaktadır. 2024–2025 döneminde petrol üretimi günlük ortalama 1,2–1,4 milyon varil bandında gerçekleşmekle birlikte, söz konusu üretim düzeyi büyük ölçüde siyasi ve güvenlik koşullarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Nitekim, siyasi gerilimlerin arttığı dönemlerde üretimin keskin şekilde düşebildiği gözlemlenmektedir. Doğalgaz rezervleri bakımından da önemli bir potansiyele sahip olan Libya'da üretim daha sınırlı olup ağırlıklı olarak iç tüketimi karşılamaya yöneliktir.

Makroekonomik göstergeler, ülke ekonomisinin hidrokarbon sektörüne olan yüksek bağımlılığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, ihracat gelirlerinin yaklaşık %90–95'i, kamu gelirlerinin %85–90'ı ve gayrisafi yurt içi hasılanın yaklaşık %40–45'i hidrokarbon sektöründen sağlanmaktadır. Bu yapı, Libya ekonomisini küresel enerji fiyatlarındaki dalgalanmalara ve üretim kesintilerine karşı son derece kırılgan hale getirmektedir.

Petrol gelirleri son yıllarda yıllık 35–45 milyar ABD doları bandında gerçekleşmekte olup bu gelirlerin önemli bir bölümü kamu maaşları, sübvansiyonlar ve cari transfer harcamalarına yönlendirilmektedir. Altyapı yatırımları ve üretken sektörlere ayrılan kaynakların sınırlı kalması, ekonomik çeşitlenmenin önünde temel bir engel teşkil etmektedir.

Ulusal Petrol Şirketi (National Oil Corporation - NOC) tarafından belirlenen stratejik hedefler doğrultusunda petrol üretiminin orta vadede 2 milyon varil/gün, uzun vadede ise 3 milyon varil/gün ve üzerine çıkarılması öngörülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için yaklaşık 10–15 milyar ABD doları tutarında altyapı ve saha geliştirme yatırımı gerekmekte olup; mevcut finansman kısıtları, teknik kapasite eksiklikleri ve siyasi bölünmüşlük bu süreci zorlaştırmaktadır.

Libya ekonomisinin bir diğer temel özelliği, imalat sanayiinin son derece sınırlı olması ve buna bağlı olarak yüksek ithalat bağımlılığıdır. Ülkede tüketim, ara ve yatırım mallarının büyük bölümü ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Başlıca ithalat kalemleri arasında gıda ve tarım ürünleri, makine ve ekipmanlar, elektrikli ev aletleri, mobilya, tekstil ve hazır giyim ürünleri ile inşaat malzemeleri yer almaktadır. Genç ve artan nüfus yapısı, söz konusu ürünlere yönelik talebin sürekliliğini desteklemektedir.

Öte yandan, uzun süredir devam eden iç çatışmaların etkisiyle Libya'nın altyapısı önemli ölçüde tahrip olmuş durumdadır. Elektrik üretim ve iletim sistemleri, su ve kanalizasyon altyapısı, ulaştırma ağları ile sağlık ve eğitim tesislerinde ciddi kapasite eksiklikleri bulunmaktadır. Bu durum; enerji, inşaat, sağlık ve lojistik başta olmak üzere birçok sektörde önemli yatırım ve iş birliği fırsatları yaratmaktadır.

Libya'da ekonomik karar alma ve kaynak dağılım süreçleri yalnızca merkezi otoriteler tarafından değil, aynı zamanda bölgesel ve yarı resmi aktörler tarafından da etkilenmektedir.

Bu çok katmanlı ve parçalı yapı, ekonomik öngörülebilirliği sınırlamakta ve iş yapma ortamında belirsizlikleri artırmaktadır.

Libya Merkez Bankası (Central Bank of Libya - CBL) tarafından yürütülen döviz tahsis sistemi ve akreditif mekanizması, ithalat işlemleri açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Döviz erişiminde yaşanan gecikmeler, kur politikalarındaki belirsizlikler ve bankacılık sistemindeki operasyonel kısıtlar, dış ticaret faaliyetleri bakımından önemli riskler oluşturmaktadır.

Libya ekonomisi, yüksek hidrokarbon gelirlerine rağmen üretim kapasitesinin sınırlı olması, gelirlerin ağırlıklı olarak cari harcamalara yönlendirilmesi ve kurumsal yapının parçalı niteliği nedeniyle sürdürülebilir büyüme açısından kırılgan bir görünüm sergilemektedir. Bununla birlikte, ithalata bağımlı ekonomik yapı ve yeniden inşa ihtiyacı, dış ticaret ve müteahhitlik hizmetleri açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.

Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Libya'da dış ticaret rejimi, 2011 sonrası dönemde oluşturulan düzenlemelere dayanmakla birlikte, uygulamada idari kararlar, kurumsal yetki dağılımı ve döviz tahsis mekanizmaları tarafından şekillendirilen dinamik bir yapı arz etmektedir. Mevzuat çerçevesi büyük ölçüde sabit kalmakla birlikte, fiili uygulamalar özellikle finansal sistem ve kamu kurumlarının rolü nedeniyle değişkenlik gösterebilmektedir.

İhracat Rejimi:

Libya'da ihracat genel olarak serbest olmakla birlikte, belirli ürün gruplarında yasaklar ve kamu tekeli uygulamaları bulunmaktadır.

İhracatı Yasak Olan Ürünler:

- Hurda ve döküm demir ile metal atıkları,
- Alüminyum, bakır ve kurşun hurdaları,
- Elektrik ve telefon kabloları (yerli üretim hariç),
- Odun kömürü,
- Çimento,
- 5,5 mm ve üzeri inşaat demiri,
- Devlet tarafından sübvansiyon edilen ürünler (özellikle temel gıda ürünleri),
- Tıbbi malzemeler ile insan ve veteriner ilaçları,
- Canlı hayvanlar.

Bu yasaklar, yerel arzın korunması, yeniden inşa sürecinde kritik girdilerin ülke içinde tutulması ve sübvansiyon sisteminin dışa sızmasının engellenmesi amacıyla uygulanmaktadır.

İhracatı Kurumsal Yetkiye Tabi Ürünler:

Enerji ve petrokimya ürünlerinin ihracatı münhasıran Ulusal Petrol Şirketi (NOC) ve bağlı şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda:

- Ham petrol ve petrol türevleri (benzin, jet yakıtı, nafta, LPG vb.),
- Doğal gaz ve LNG,
- Petrokimya ürünleri (etilen, propilen, polietilen vb.),

- Kimyasal ve gübre ürünleri (metanol, amonyak, üre vb.).

İthalat Rejimi:

Libya ekonomisinin üretim kapasitesinin sınırlı olması nedeniyle ithalat genel olarak serbesttir. Ancak belirli ürünlerde dini, sağlık, güvenlik ve yerli üretimi koruma gerekçeleriyle yasaklar uygulanmaktadır.

İthalatı Yasak Olan Ürünler:

- Domuz ve domuz ürünleri,
- Alkol ve alkollü içecekler,
- İslami usullere uygun olmayan et ve et ürünleri,
- Potasyum bromat içeren gıda katkıları,
- İkinci el araba motorları, lastik ve bazı otomotiv yedek parçaları,
- Yerel geleneksel kıyafetler (yerli üretimi koruma amacıyla),
- Salgın hastalık bulunan ülkelerden canlı kanatlı hayvanlar.

İkinci el araç ithalatına ilişkin yaş sınırı ve teknik kriterler dönemsel olarak güncellenmekte olup son dönemde denetimlerin dijital sistemler üzerinden sıklaştırılması yönünde adımlar atılmaktadır.

İthalatı Kurumsal İzne Tabi Ürünler:

Bazı stratejik ürünlerin ithalatı yalnızca belirli kamu kurumları aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir:

Ürün Grubu	Yetkili Kurum
Serumlar, aşılarda kan ürünleri, narkotik ve psikotrop ilaçlar, özel laboratuvar reaktifleri	İlaç ve Tıbbi Malzeme Şirketi (devlet şirketi)
Veteriner aşılarda ve serumlar	Merkezi Veteriner Eczanesi
Petrol ürünleri, LPG ve gaz ekipmanları	Ulusal Petrol Şirketi (NOC) ve bağlı şirketler
Silah, mühimmat, güvenlik ekipmanları ve havai fişekler	Güvenlik Ürünleri İthalat Şirketi (devlet şirketi)

Gümrük Vergileri

Libya’da ithalatta genel olarak %5 oranında tek gümrük vergisi uygulanmaktadır. Önceki dönemde ithalat üzerinden alınan %15–%50 aralığındaki üretim ve hizmet vergileri kaldırılmış olup gümrük tarifesi sadeleştirilmiştir. Bununla birlikte, uygulamada bazı ürün gruplarında idari düzenlemeler kapsamında farklı oranlar söz konusu olabilmektedir. Özellikle motorlu taşıtlar ve bazı özel tüketim ürünlerinde daha yüksek vergi ve harç uygulamaları görülebilmektedir.

Akreditif Kullanımı:

Libya ile ticarete ödeme yöntemleri, büyük ölçüde finansal sistemin yapısı ve döviz tahsis mekanizması tarafından belirlenmektedir. Bu çerçevede, uygulamada en yaygın ve fiilen zorunlu ödeme yöntemi akreditif (Letter of Credit – LC) olup alternatif ödeme yöntemlerinin kullanımı oldukça sınırlıdır.

Libya’da yürürlükteki uygulamalar kapsamında, ithalat işlemlerinde Libya Merkez Bankası (CBL) onaylı akreditif açılması temel yöntemdir. Bankacılık sistemi üzerinden gerçekleştirilmeyen işlemlerde malların gümrükten çekilmesi mümkün olmamakta; bu durum akreditif kullanımını fiilen zorunlu hale getirmektedir. Vesaik mukabili gibi alternatif ödeme yöntemleri ise büyük ölçüde kısıtlanmış durumdadır.

Bununla birlikte, akreditif işlemlerinde uygulamada çeşitli zorluklar yaşanabilmektedir:

- Döviz tahsis sürecinde gecikmeler,
- Bankalar arası operasyonel uyumsuzluklar,
- Belge ve prosedürlerin uzun sürmesi,
- Akreditif açılış ve ödeme süreçlerinde öngörülemezlik,

Libya’da resmi döviz kuru ile paralel piyasa kuru arasında oluşan fark, ithalatçıların maliyet hesaplamalarını zorlaştırmakta ve bu nedenle ticari işlemlerde akreditif kullanımı tercih edilmektedir. Akreditif sistemi, döviz tahsisinin resmi kanallar üzerinden yapılmasını sağladığı için, ithalatçılar açısından daha güvenli bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir.

Öte yandan, bazı durumlarda Libya pazarında deneyimli yerel veya uluslararası ticaret firmaları aracılığıyla işlem yapılması, ödeme risklerinin azaltılması amacıyla tercih edilebilmektedir. Ancak bu tür uygulamalar sınırlı olup genel sistem içinde belirleyici değildir.

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

Libya Ulusal Standardizasyon ve Metroloji Merkezi (LNCSM) (<https://lncsm.org.ly>), Libya’da standardizasyon, metroloji ve uygunluk değerlendirme alanlarında yetkili temel kamu kurumudur. Kurum, ulusal standartların hazırlanması ve uluslararası standartlarla uyumlaştırılması süreçlerinden sorumludur.

LNCSM’nin başlıca görevleri şunlardır:

- Ulusal standartların (Libyan National Standards - LNS) hazırlanması ve güncellenmesi,
- Uluslararası standartların (özellikle ISO ve IEC) ulusal mevzuata uyarlanması,
- Test, muayene ve kalibrasyon faaliyetlerine ilişkin teknik çerçevenin oluşturulması,
- Ürün uygunluk değerlendirme süreçlerinin koordinasyonu,
- Gönüllü nitelikte “Libya Kalite İşareti” uygulamasının yürütülmesi.

Libya’da akreditasyon faaliyetleri, LNCSM ile koordinasyon içerisinde çalışan Libya Akreditasyon Merkezi (Libyan Accreditation Center - LibAC) tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda, laboratuvarlar ve uygunluk değerlendirme kuruluşlarının yetkilendirilmesi LibAC sorumluluğunda olup LNCSM standart belirleme ve teknik düzenleme fonksiyonunu sürdürmektedir.

LNCSM, uluslararası ve bölgesel standardizasyon sistemine entegrasyonunu sürdürmekte olup, başta ISO olmak üzere Codex Alimentarius, ASTM, ARSO ve AIDSMO gibi kuruluşlarla ilişkilerini devam ettirmektedir.

Türk Standartları Enstitüsü ile LNCSM arasında 2009 yılında imzalanan Mutabakat Zaptı yürürlüktedir. Söz konusu iş birliği çerçevesi, teknik bilgi paylaşımı ve standart uyumlaştırma alanlarını kapsamaktadır.

Libya'da ürün standartları ve teknik mevzuata ilişkin kurumsal çerçeve mevcut olmakla birlikte, uygulama süreçlerinde ilgili kurumlar ve giriş noktalarına bağlı olarak farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Özellikle ithalat denetimleri ve uygunluk değerlendirme süreçlerinde, mevzuatın uygulanması ve yorumlanmasına bağlı olarak değişkenlik oluşabilmektedir.

Bu çerçevede, Libya pazarına yönelik faaliyet gösteren firmaların:

- Ürün bazlı teknik gereklilikleri önceden değerlendirmesi,
- Gerekli sertifikasyon ve uygunluk belgelerini eksiksiz temin etmesi,
- Uygulama süreçlerine ilişkin güncel gelişmeleri yakından takip etmesi önem arz etmektedir.

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Libya'da test, muayene ve belgelendirme süreçleri, Libya Ulusal Standardizasyon ve Metroloji Merkezi (LNCSM) tarafından belirlenen standartlar çerçevesinde yürütülmekte olup akreditasyon faaliyetleri Libya Akreditasyon Merkezi (Libyan Accreditation Center - LibAC) tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu yapı kapsamında, uygunluk değerlendirme ve laboratuvar yetkilendirme süreçleri ilgili kurumların koordinasyonunda sürdürülmektedir.

Uluslararası standartlara uyum çalışmaları devam etmekte olup, özellikle gıda ve kozmetik ürünlerinde İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT) çatısı altında faaliyet gösteren İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) çerçevesinde geliştirilen helal standartları referans alınmaktadır. Bu kapsamda, belirli ürün gruplarında helal sertifikasyonuna ilişkin gereklilikler önem kazanabilmektedir.

Libya ile Türkiye arasında bir Serbest Ticaret Anlaşması bulunmamasıyla birlikte, Libya'nın genel olarak sınırlı sayıda ülke ile tercihli ticaret düzenlemesine sahip olması, Türk ürünlerinin pazara girişinde görece dengeli bir rekabet ortamı oluşturmaktadır.

İthalat süreçlerinde yerel temsilciler ve dağıtım kanalları önemli rol oynamakta olup uygulamada farklı kurum ve giriş noktalarına bağlı olarak süreçlerde değişkenlik gözlemlenebilmektedir. Bu durum, firmaların sevkiyat öncesinde teknik ve idari gereklilikleri bütüncül şekilde değerlendirmesini gerekli kılmaktadır. Teknik bilgilere (<https://lnscsm.org.ly>) adresinden ulaşılabilir.

Libya'da test, muayene ve belgelendirme alanında kurumsal çerçeve mevcut olmakla birlikte, uygulama süreçlerinin etkinliği büyük ölçüde idari kapasite ve finansal altyapı ile ilişkilidir. Bu

nedenle, Libya pazarına yönelik faaliyet gösteren firmaların teknik uygunluk, finansal planlama ve yerel uygulama süreçlerini birlikte ele alması önem taşımaktadır.

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Libya'ya ithal edilen ürünlere ilişkin ambalaj ve paketleme uygulamalarında genel bir teknik çerçeve bulunmakla birlikte, ürün gruplarına göre farklı düzenlemeler söz konusu olabilmektedir. Bu kapsamda, ambalajlama süreçlerinde ürünün niteliğine ve taşıma koşullarına uygunluk esastır.

İklim koşulları dikkate alındığında, özellikle yaz aylarında yüksek sıcaklık ve depolama koşulları ambalaj kalitesi açısından belirleyici olmaktadır. Bu nedenle, sevkiyatlarda ısıya ve dış ortam koşullarına dayanıklı ambalajlama tercih edilmesi önem arz etmektedir.

Taşıma ve lojistik süreçlerinde, konteyner ve ambalajlar üzerinde alıcı bilgileri ve varış limanı açık şekilde belirtilmelidir. Ambalaj listesi ile uyumlu numaralandırma yapılması, gümrük ve teslim süreçlerini kolaylaştırmaktadır.

Etiketleme uygulamalarında:

- Ürün etiketlerinin özellikle tüketiciye yönelik ürünlerde Arapça olması temel gereklilik olup sanayi ürünlerinde ve ara mallarda İngilizce etiketler çoğu durumda kabul edilebilmektedir.
- Özellikle gıda, ilaç ve kozmetik ürünlerinde içerik bilgileri, üretim ve son kullanma tarihleri ile menş bilgisi açık şekilde yer almalıdır.
- Gıda ve hızlı tüketim ürünlerinde, üretim ve son kullanma tarihlerinin ambalaj üzerine orijinal baskı yöntemiyle (sonradan yapıştırma etiket olmaksızın) işlenmiş olması, gümrük kabul süreçlerinde önem taşımaktadır.

Belirli ürün gruplarında (gıda ürünleri, bitkiler, canlı hayvanlar ve tıbbi ürünler gibi), ilgili mevzuat kapsamında sağlık, kalite ve uygunluk belgeleri talep edilebilmektedir. Bu çerçevede, ithalatçı firma ile koordinasyon içerisinde gerekli sertifikasyon süreçlerinin sevkiyat öncesinde tamamlanması önem arz etmektedir.

Sevk Öncesi Gözetim Belgesi (Certificate of Inspection) ve Bazı Ürünler İçin Uygunluk Belgesi Zorunluluğu:

Libya'da ithalat işlemleri büyük ölçüde akreditif (Letter of Credit – LC) sistemi üzerinden yürütülmektedir. Libya Merkez Bankası (Central Bank of Libya – CBL), ithalat işlemlerinin doğrulanması ve döviz kullanımının kontrol altına alınması amacıyla çeşitli düzenlemeler getirmiştir.

Bu kapsamda Libya Merkez Bankası'nın 30 Nisan 2015 tarihli ve 96 sayılı kararı (Resolution No. 96/2015) ile Libya'ya akreditif kapsamında ithal edilen mallar için Sevk Öncesi Gözetim Belgesi (Certificate of Inspection – Col) alınması zorunlu hale getirilmiştir.

Söz konusu düzenleme ile:

- Libya'ya akreditif kapsamında yapılan ithalatlarda, sevkiyat öncesinde bağımsız bir gözetim kuruluşu tarafından ürünlerin denetlenmesi,
- Denetim sonucunda düzenlenen Sevk Öncesi Gözetim Belgesinin bankaya ibraz edilmesi zorunlu tutulmuştur.

Bu belge olmaksızın akreditif kapsamında yapılan ithalat işlemlerinde ödeme yapılması mümkün değildir.

Yetkili Gözetim Şirketleri:

2017 yılı itibarıyla Libya Merkez Bankası tarafından sevk öncesi gözetim hizmeti sağlayabilecek şirketler belirli bir liste ile sınırlandırılmıştır. Bu listede aşağıdaki şirketler yer almıştır:

- Lloyd's Register,
- Bureau Veritas,
- DNV-GL,
- GQS Global Quality and Services,
- General Inspection Technical Office (GITO).

Güncel uygulamada ise sevk öncesi gözetim sistemi devam etmekle birlikte gözetim şirketlerinin kullanımında bankalar ve ticari uygulamalar çerçevesinde daha esnek bir uygulama görülebilmektedir.

Bazı Ürünler İçin Uygunluk Belgesi (Certificate of Conformity):

Libya'da sevk öncesi gözetim belgesine ek olarak bazı ürün grupları için uygunluk değerlendirmesi ve uygunluk belgesi (Certificate of Conformity – CoC) talep edilebilmektedir. Bu kapsamda özellikle tüketici güvenliği, sağlık ve çevre açısından riskli ürünlerde uygunluk değerlendirmesi yapılması gerekmektedir.

Uygunluk değerlendirmesi istenebilen başlıca ürün grupları şunlardır:

- Gıda ürünleri ve hayvan yemleri,
- Çocuk oyuncakları,
- Pişirme ekipmanları ve mutfak gereçleri,
- Araç lastikleri,
- Motor yağları ve araç yağları,
- LPG tüpleri,
- Tıbbi malzemeler,
- Kişisel koruyucu ekipmanlar (KKD),
- Alkol ve dezenfektanlar,
- Gübreler ve pestisitler,
- Kozmetik ürünleri ve parfümler,
- Şampuan, sabun ve saç boyaları,
- Diş macunu ve tıraş ürünleri,
- Tekstil ürünleri ve özellikle çocuk kıyafetleri,
- Ayakkabı,
- Defter, kitap ve okul malzemeleri,

- Temizlik maddeleri ve deterjanlar,
- Boya ve kimyasal kaplama ürünleri.

Gıda ve İlaç Kontrol Merkezi:

Libya Gıda ve İlaç Kontrol Merkezi (Libyan Food and Drug Control Center - FDCC), Libya’da gıda, ilaç, tıbbi cihaz ve ilgili ürünlerin güvenliğinden sorumlu yetkili kamu otoritesidir. Kurum, insan ve hayvan sağlığını ilgilendiren ürünlerin üretim, ithalat ve dağıtım süreçlerini denetlemekte olup hem düzenleyici hem de uygulayıcı bir rol üstlenmektedir. (<https://fdcc.ly/eng/>)

FDCC’nin başlıca görev ve yetkileri şunlardır:

- Gıda, ilaç ve ilgili ürünlerin kalite ve güvenlik standartlarına uygunluğunu denetlemek,
- İthal edilen ürünlerin belge ve içerik kontrollerini gerçekleştirmek ve gerektiğinde numune analizleri yapmak,
- Tıbbi ürünler, kimyasallar ve takviye edici ürünlerin kayıt ve izin süreçlerini yürütmek,
- Mevzuata aykırı veya halk sağlığı açısından risk teşkil eden ürünlere el koymak, piyasadan toplatmak veya ithalatını durdurmak.

Libya’da gıda ve ilaç denetimleri FDCC koordinasyonunda yürütülmekte olup ithalat süreçlerinde belge kontrolünün yanı sıra fiziksel denetim ve laboratuvar analizleri de uygulanabilmektedir. Özellikle gıda ve ilaç sevkiyatlarında numune alma ve analiz süreçleri, ürünlerin gümrükten çekilme sürelerini etkileyebilmektedir.

Ürün içeriklerinin (katkı maddeleri, koruyucular vb.) Libya’da geçerli standartlar ve FDCC uygulamaları ile uyumlu olması önem arz etmekte olup içerik uyumsuzlukları ithalat süreçlerinde gecikmelere veya sevkiyatın kabul edilmemesine yol açabilmektedir.

İlaç ve tıbbi cihazlar açısından, ürünlerin ve üretici firmaların FDCC nezdinde kayıtlı olması ithalat süreçlerinde ön koşul niteliği taşıyabilmektedir. Bu nedenle, söz konusu ürün gruplarında sevkiyat öncesinde kayıt ve izin süreçlerinin tamamlanması önemlidir.

Libya’da gıda ve ilaç güvenliği alanında kurumsal yapı mevcut olmakla birlikte, uygulama süreçleri ürün bazlı denetim ve analiz mekanizmalarına bağlı olarak şekillenmektedir. Bu çerçevede, özellikle sağlık ve güvenlik açısından hassas ürün gruplarında faaliyet gösteren firmaların teknik uygunluk, ürün içeriği ve izin süreçlerini bütüncül şekilde ele alması gerekmektedir.

Teknik Engeller

Uluslararası ticarete ürün güvenliğinin sağlanması amacıyla uygulanan standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirme prosedürleri, modern ticaret sisteminin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Bu araçlar, insan sağlığı, çevre ve tüketici güvenliğini koruma amacı taşımakla birlikte, uygulama biçimlerine bağlı olarak ticarete teknik engel niteliği de kazanabilmektedir.

Libya özelinde, teknik düzenlemelere ilişkin kurumsal çerçeve mevcut olmakla birlikte, uygulama süreçlerinde standartların yorumlanması, uygunluk değerlendirme prosedürleri ve belge talepleri açısından farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Bu durum, ithalat aşamasında ilave belge talepleri, süreçlerde uzama ve maliyet artışları şeklinde yansıyabilmektedir.

Özellikle aşağıdaki alanlarda teknik engel niteliği taşıyabilecek uygulamalar öne çıkmaktadır:

- Ürün bazlı değişkenlik gösterebilen uygunluk değerlendirme ve sertifikasyon talepleri,
- Uluslararası standartlarla tam uyumlu olmayan teknik gereklilikler,
- Denetim ve kontrol süreçlerinde uygulama farklılıkları,
- Belgelendirme ve test süreçlerinin sürelerine ilişkin öngörülebilirlik sınırlılıkları.

Bu çerçevede, teknik düzenlemelerin şeffaflığı ve öngörülebilirliği sınırlı olabildiğinden, ihracatçı firmalar açısından ilave maliyet ve zaman yükü oluşabilmektedir. Bu durum, firmalar açısından teknik ve idari risklerin birlikte yönetilmesini gerekli kılmaktadır.

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur (<https://teknikenjel.ticaret.gov.tr/>). Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Libya, 2025 yılı itibarıyla da net ithalatçı yapısını koruyan, hidrokarbon gelirlerine dayalı ve tüketim ağırlıklı bir ekonomi görünümündedir. Petrol gelirlerindeki dalgalanmalara rağmen kişi başı gelir Afrika ortalamasının üzerinde kalmaya devam etmektedir. Bu durum, iç talebin özellikle ithal tüketim malları açısından güçlü olmasını sağlamaktadır.

Libya pazarı:

- Yüksek ithalat bağımlılığı,
  - Yabancı markalara yönelik güçlü talep,
  - Tüketim odaklı pazar yapısı
- özellikleriyle öne çıkmaktadır.

Ayrıca ülke, coğrafi konumu itibarıyla Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika pazarlarına açılan stratejik bir geçiş noktası niteliğini sürdürmektedir.

Ancak 2024–2025 döneminde de devam eden siyasi bölünmüşlük, kurumsal parçalanmışlık, güvenlik ve idari belirsizlikler ekonomik faaliyetler üzerinde belirleyici olmaya devam etmektedir.

Yatırım ve ticarete ilişkin mevzuat, Libya Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı düzenlemeleri çerçevesinde yürütülmekte olup sık değişen ve uygulamada farklılık gösterebilen bir yapıdadır. Özellikle yabancı firmaların faaliyetlerini düzenleyen ve ilk olarak 2012 yılında yürürlüğe giren 207 no.lu Karar ve sonraki değişiklikler, yabancı yatırımcılar açısından temel referans olmaya devam etmektedir.

Libya'ya ihracatımız:

2024 yılında Libya ile dış dünya arasındaki ticaret hacmi, 2023 yılına kıyasla %6,1 oranında azalmıştır. Ülke, 2023 yılında 36 milyar dolarlık ihracat ve 23 milyar dolar ithalat gerçekleştirmişken, 2024 yılında 32 milyar dolar ihracat ve 23 milyar dolar ithalat gerçekleştirmiştir.

Son 4 yıldır istikrarlı bir seyir izleyen Libya'ya ihracatımız 2025 yılında 3,1 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Türkiye, 2020-2022 döneminde Libya'nın ithalatında ilk sırada yer almıştır. Ancak, 2023 yılında ilk sırayı Çin alırken, ülkemiz az bir farkla ikinci sıraya inmiştir. Sıralamamız 2024 yılında da aynı şekilde gerçekleşmiştir.

2024 yılında Türkiye 2,8 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmiş olup 2025 yılında ihracat önceki yıla göre %13 oranında artış göstererek 3,1 milyar doları aşmıştır. Türkiye'nin üretim ve ihracat kapasitesinin güçlü olduğu sektörler itibarıyla Libya pazarı önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle inşaat malzemeleri, mobilya, beyaz eşya, gıda ürünleri ve tekstil alanlarında Türkiye'nin coğrafi yakınlık, lojistik avantaj ve fiyat rekabeti bakımından öne çıktığı değerlendirilmektedir.

İkili GTİP bazında değer itibarıyla en yüksek artışlar; 105,5 milyon dolarla (%110) demir veya çelikten eşya; 77 milyon dolarla (%94) demir ve çelik; 66,1 milyon dolarla (%18) kıymetli veya yarı kıymetli taşlar ve mücevherci eşyası; 61,6 milyon dolarla (%30,3) kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler; 46 milyon dolarla (%32,7) elektrikli makine ve cihazlarda gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte, mineral yakıtlar ve madeni yağlarda ihracatımız son yıllarda dalgalı bir seyir izlemektedir. 2023 ve 2024 yıllarında görülen artışta, özellikle Libya'dan ham petrolün alınıp işlenmiş ürün olarak bu ülkeye ihraç edilmesi önemli bir kazanım olarak göze çarpmıştır. Ancak, bu ürünlerde 2025 itibarıyla 75,5 milyon dolarlık (-%41) düşüş gerçekleşmiştir. Bu durum, dahilde işlemenin İtalya örneğinde olduğu gibi istikrarlı bir şekilde devam ettirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, Libya'nın mevcut rafine kapasitesinin yetersizliği göz önünde bulundurulduğunda, dahilde işleme uygulamasının sürdürülebilir hale getirilmesi önem arz etmektedir.

Libya, hidrokarbon gelirlerine dayalı ekonomik yapısı ve sınırlı üretim kapasitesi nedeniyle hizmetler sektöründe net ithalatçı konumunu sürdürmektedir. Özellikle sağlık, inşaat, mühendislik, lojistik, eğitim ve kamu hizmetleri alanlarında dışa bağımlılık devam etmektedir. Son yıllarda petrol üretimindeki artış ve kamu gelirlerindeki toparlanmaya paralel olarak hizmetlere olan talep yeniden artış eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte, hizmet sektöründeki büyüme büyük ölçüde petrol fiyatları ve üretim seviyelerine bağlı olup kamu harcamalarındaki değişimlere duyarlılığını korumaktadır. Bu durum, hizmet ihracatı açısından hem fırsat hem de dönemsel riskler barındırmaktadır.

Hizmetler sektörünün Libya ekonomisi içindeki payı sınırlı olmakla birlikte (yaklaşık %10–15 bandı), yeniden yapılanma süreci ve kamu hizmetlerine yönelik ihtiyaçlar dikkate alındığında orta vadede önemli bir büyüme potansiyeline sahiptir.

Diğer taraftan, Libya Merkez Bankasının (CBL), akreditifleri yavaşlatması ve bu bağlamda ticari bankalara yeterli döviz tahsis etmemesi durumu 2025 yılında sürmüştür. CBL, 14 Ocak 2026'da aldığı kararla Libya Dinarının (LYD) Özel Çekme Haklarına (Special Drawing Rights – SDR) karşı değerini %14,7 düşürmüştür. Böylece, 1 LYD = 0,1150 SDR haline gelmiştir. CBL, 26 Mart 2025'te benzer bir karar almış ve 6 Nisan 2025'ten itibaren %13,3 devalüasyon yaparak 1 LYD = 0,1349 SDR olarak belirlemiştir. Libya Dinarı likiditesini sıkılaştırmasının yanı sıra net ithalatçı olması yönüyle tedarikçi ülkelerde artan maliyetlerin iç pazara yansıtılması gibi uygulamaları neticesinde halkın satın alma gücü düşmüştür. Bu unsurların, özellikle tüketime yönelik ürünlerde ana tedarikçi olan ülkemizin ihracat kalemlerini olumsuz yönde etkilediği değerlendirilmektedir.

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları (başvuru belgeleri ve yetkili merci vb.)

Libya'da fikri ve sınai mülkiyet hakları alanındaki temel düzenleme, marka tesciline ilişkin 1956 tarihli 40 sayılı Marka Yasası olup mevzuat büyük ölçüde bu eski çerçeveye dayanmaya devam etmektedir. Ülkede fikri mülkiyet sistemi kurumsal ve hukuki açıdan sınırlı güncellenmiş bir yapı sergilemektedir.

Marka tescil sürecinde noter tasdikli ve Libya Konsolosluğu onaylı vekâletname, onaylı ticaret sicil belgeleri, mal ve hizmet listesi ile marka görseli talep edilmektedir. Başvurunun kabul edilmesi halinde marka, resmi gazetede yayımlanmakta ve üçüncü kişiler 3 ay içinde itiraz edebilmektedir.

Tescil edilen markalar, 10 yıl süreyle korunmakta ve süre sonunda 10 yıllık periyotlarla yenilenebilmektedir. Yenileme işlemleri süresi içinde yapılmadığı takdirde, belirli bir ek süre içinde cezai ödeme ile yenileme imkânı bulunmaktadır.

Bununla birlikte, Libya’da fikri mülkiyet mevzuatı güncellik ve uygulama kapasitesi açısından sınırlıdır. Uygulamada tescil süreçleri uzun sürebilmekte ve koruma mekanizmaları etkin şekilde işletilmeyebilmektedir.

Taklit ürünler ve marka ihlalleri, özellikle ithalata dayalı piyasa yapısı nedeniyle fiili bir risk oluşturmaktadır.

Dağıtım Kanalları

Libya’da temel gıda ve tüketim mallarına ilişkin dağıtım kanalları, 2025 yılı itibarıyla sınırlı sayıda ithalatçı ve dağıtım şirketinin kontrolünde olmaya devam etmektedir. Özel sektörün zayıf yapısı nedeniyle dağıtım zinciri büyük ölçüde ithalatçılar, toptancılar ve küçük perakendeciler üzerinden işlemektedir.

Libya’da yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, yabancı firmaların doğrudan perakende faaliyetlerde (mağazacılık, alım-satım vb.) bulunmaları genel olarak mümkün olmamakta; bu tür faaliyetler yerel gerçek ve tüzel kişiler aracılığıyla yürütülmektedir. Bu yapı, pazara girişte yerel ortaklık ve temsilcilik mekanizmalarını ön plana çıkarmaktadır.

Bu çerçevede, özellikle kuyum, mobilya, hazır giyim ve gıda gibi tüketime yönelik sektörlerde Türk markaları, büyük ölçüde yerel firmalar üzerinden temsil edilmekte ve pazarda varlık göstermektedir. Mevcut uygulama, doğrudan yatırım yerine distribütörlük, temsilcilik ve franchise benzeri iş modellerinin yaygınlaşmasına yol açmaktadır.

Libya pazarı, aynı zamanda yeni markaların yerel temsilciler aracılığıyla konumlandırılması ve “private label” üretim yoluyla büyük ölçekli perakende zincirlerine tedarik sağlanması açısından fırsatlar sunmaktadır. Özellikle organize perakende sektöründe son yıllarda artan talep, bu tür iş modellerini daha görünür hale getirmiştir.

Öte yandan, sübvansiyonlu temel gıda maddelerinin dağıtımından sorumlu olan Fiyat İstikrar Fonu (Libya Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı’na bağlı), önceki dönemde doğrudan yabancı tedarikçilerle çalışırken, güncel uygulamada yerel firmalar üzerinden alım yapmaktadır. İhaleyi kazanan yerel firmalar ise tedariki yabancı firmalardan sağlamaktadır.

Küçük ölçekli ithalatçılar ise genellikle aracılar yerine doğrudan tedarikçi ile temas kurarak alım yapmayı tercih etmektedir.

Ülkede modern perakende altyapısı sınırlı olup büyük ölçekli AVM'ler hâlen yaygın değildir. Organize perakende zincirleri gelişmemiştir. E-ticaret ve kurumsallaşmış dijital satış platformları oldukça sınırlı düzeydedir.

Öte yandan, büyük ölçekli alışveriş merkezi projeleri ve modern perakende alanlarının geliştirilmesine yönelik girişimler devam etmekte olup bu projelerde yabancı firmaların yerel ortaklıklar veya proje bazlı iş birlikleri yoluyla dolaylı katılımı söz konusu olabilmektedir. Son yıllarda özellikle büyük şehirlerde yabancı markaların mağazalaşma eğilimi artmakta, Türk hazır giyim markaları da temsilcilik yoluyla pazarda yer almaya devam etmektedir.

Son olarak, perakende faaliyetlerden elde edilen gelirlerin transferine ilişkin bankacılık süreçlerinin önceden değerlendirilmesi, finansal planlama açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda, ödeme ve tahsilat yapısının ticari model ile uyumlu şekilde kurgulanması önerilmektedir.

Tüketici Tercihleri

Libya'da tüketici davranışları 2025 yılı itibarıyla gelir düzeyi ve ithalata bağımlı piyasa yapısının etkisiyle şekillenmektedir. Kişi başı gelirin görece yüksek olması, ithal ve markalı ürünlere olan talebi desteklemektedir.

Üst gelir grubunda markalı ve kaliteli ürünlere yönelim belirgin şekilde artmaktadır. Marka bilinirliği ve bağlılığı geçmiş dönemlere kıyasla hâlen sınırlı olmakla birlikte artış eğilimi göstermektedir. Perakende yapısında cadde mağazacılığı ön planda olmaya devam ederken, alışveriş merkezi (AVM) yatırımlarının sınırlı olması nedeniyle bu alanda potansiyel talebin bulunduğu değerlendirilmektedir.

Giyim tercihlerinde kentlerde geleneksel ve modern tarz birlikte görülmektedir. Kadınlar kamusal alanda genellikle İslami giyim normlarına uygun kıyafetler tercih ederken, özel yaşamlarında daha rahat ve modern ürünlere yönelmektedir. Bu çerçevede modern kadın giyim ürünleri piyasada yaygın olarak yer almaktadır.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Libya'da reklam ve pazarlama sektörü 2025 yılı itibarıyla gelişmekte olan bir yapı sergilemektedir. Geleneksel reklamcılık sınırlı olmakla birlikte, özellikle Facebook ve Instagram gibi sosyal medya platformları ürün tanıtımında giderek daha etkili hale gelmiştir.

Pandemi sonrası dönemde küresel tedarik zincirlerinde yaşanan aksaklıklar ve maliyet artışları, Libya'ya yönelik ihracatta kısmi bir yön değişimine neden olmuş; özellikle nihai tüketim ürünlerinde Çin'e alternatif olarak Türkiye'nin konumu güçlenmiştir. Bununla birlikte pazarda Çin'in düşük maliyet avantajı ve İtalya'nın güçlü ticari ve tarihsel ilişkileri devam etmektedir. İtalya firmaları kalite ve teknoloji avantajı ile öne çıkarken, Çin firmaları fiyat rekabetinde belirleyici olmaktadır. Ayrıca Tunus son yıllarda pazarda daha görünür hale gelmektedir.

Libya pazarına girişte en etkili yöntemlerden biri yüz yüze ilişkiler kurmaktır. Firma temsilcilerinin ülkeyi ziyaret etmesi, fuar ve iş etkinliklerine katılması, resmi temaslar kurması ve güvenilir yerel ortaklarla çalışması kritik önem taşımaktadır. Fuarlar hâlen distribütörlük ve bayilik ilişkilerinin kurulmasında önemli bir araçtır. Buna karşılık, yalnızca dijital iletişim veya ürün tanıtım mesajları ile hızlı geri dönüş beklenmesi genellikle etkili olmamaktadır.

Pazarda kalıcı olmayı hedefleyen firmalar açısından kişisel satış faaliyetleri, Arapça ve İngilizce tanıtım materyalleri, yerel temsilcilik veya ortaklık yapıları önem taşımaktadır.

Libya pazarı genel olarak fiyat hassasiyeti yüksek bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte, özellikle orta ve üst gelir grubunda kaliteli ve markalı ürünlere yönelik talep de belirleyici olmaktadır. Türk ürünlerine yönelik algı genel olarak olumlu olmakla birlikte, taklit ürünlerin yaygınlığı nedeniyle haksız rekabet riski bulunmaktadır. Marka tescil süreçlerinin yavaş işlemesi bu riski artırmaktadır.

Ticari faaliyetlerde karşılaşılan başlıca sorunlar: Bankacılık ve ödeme sistemlerindeki zorluklar (Libya Merkez Bankası kaynaklı döviz ve akreditif süreçleri), lojistik ve deniz taşımacılığı aksaklıkları, yabancı dil ve iletişim sorunları olarak öne çıkmaktadır.

Bu çerçevede, Libya pazarında başarılı olmak için yerel ortak edinilmesi, düzenli saha ziyareti yapılması, ülkenin hem doğu hem batı bölgelerinde ticari ağ kurulması ve Libyalı alıcıların Türkiye ile doğrudan temasının teşvik edilmesi önemli görülmektedir.

Kamu İhaleleri

Libya'daki uluslararası ihaleleri yapan kurum/kuruluşlar aşağıda belirtilmiştir:

- ODAC (Organisation for Development of Administrative Centers), Kamu üstyapıları ile stadyum gibi çeşitli projeler,
- HIB (Housing and Infrastructure Board), (<https://hib.ly/tenders/>), Altyapı, Arıtma Tesisleri ve Toplu Konutlar,
- GECOL (General Electricity Company of Libya) (<https://www.gecol.ly/GTendersandBids/TendersViewEN>), Elektrik,
- TPB (Transportation Projects Board), Karayolu, havaalanı ve liman gibi ulaştırma projeleri,
- LTT (Libyan Telecom and Technology Company) (<https://www.ltt.ly/>), Bilişim ve teknoloji,
- NOC (Libyan National Oil Company) (<https://noc.ly/en/tenders/>), Libya Milli Petrol Şirketi ve bu şirkete bağlı onlarca petrol şirketleri de petrol sektörüne yönelik her türlü projeler ihale edilmektedir. NOC'ye bağlı şirketlerin web sitesi yukarıdaki linkten alınabilir.
- PSF (Libya Price Stability Fund), Temel gıda alımı,
- PPP (The Libyan Company For Managing Partnership Projects With The Private Sector) (<https://ppp.ly/>), Yerli/Yabancı ortaklıklar şeklinde yatırım projeleri geliştiren yeni kurulan bir kamu kurumudur.
- ESSF (The Economic and Social Fund Libya) (<https://www.esdf.ly/>), Alışveriş merkezleri, Oteller ve Gayrimenkul gibi alanlarda çok sayıda proje geliştiren, finansman sağlayan ve yerli/yabancı ortaklıklar kuran bir fondur.

- ALMADAR (Mobile Network Operator) (<https://www.almadar.ly/en/Pages/Home.aspx>), Devlete ait mobil telefon operatörüdür. Satın almalar yapmaktadır.
- LIBYANA (GSM mobile services) (<https://www.libyana.ly>), Devlete ait mobil telefon operatörüdür. Satın almalar yapmaktadır.
- LIDCO (The Libyan Development and Investment Holding Company) (<https://lidco.ly/en/>) Alışveriş merkezi, Oteller ve Gayrimenkul gibi alanlarda çok sayıda proje ortaklığı yürüten şirkettir.
- (<https://attaat.pm.gov.ly/>) muhtelif kamu kurumlarına ait ihalelere ilişkin portaldır.
- (<http://www.libyantenders.ly>), Ücretli özel bir sitedir.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

Libya’da tarım sektörü, 2025 yılı itibarıyla yapısal kısıtlar ve ithalata bağımlılık nedeniyle sınırlı bir gelişim düzeyinde kalmaya devam etmektedir. Ülke, gıda ihtiyacının yaklaşık %75–85’ini ithalat yoluyla karşılamaktadır. Tarım, hayvancılık ve balıkçılık sektörlerinin GSYH içindeki payı ise yaklaşık %2–3 seviyesindedir.

Libya’nın tarımsal üretim kapasitesi büyük ölçüde doğal koşullar tarafından sınırlandırılmaktadır. Ülke topraklarının yaklaşık %90’ının çöl olması nedeniyle tarıma elverişli alan toplam yüzölçümünün yaklaşık %1,5–2’si ile sınırlıdır. Tarımsal üretim ağırlıklı olarak iki bölgede yoğunlaşmaktadır: Kuzeydoğuda Jebel Akhdar bölgesinde zeytin ve üzüm üretimi öne çıkarken, kuzeybatı kıyı şeridinde hurma, zeytin, narenciye ve badem üretimi yapılmaktadır. Bu bölgeler toplam üretimin büyük kısmını karşılamaktadır.

Son yıllarda, ülkenin yer altı su kaynakları, geniş ancak kullanılmayan tarım arazileri, düşük maliyetli enerji kaynakları gibi unsurlar nedeniyle tarım sektöründe potansiyel bir gelişim alanı olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede tarım, ekonomik çeşitlendirme politikalarında öne çıkan sektörlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Hayvancılık sektöründe ise uzun yıllardır sınırlı gelişme gözlenmektedir. Küçükbaş hayvancılık (özellikle koyun ve kuzu eti üretimi) nispeten daha yaygın olmakla birlikte, genel üretim düzeyi iç talebi karşılamaktan uzaktır.

Balıkçılık sektörü, ülkenin yaklaşık 1.700 km uzunluğundaki kıyı şeridine rağmen yeterince gelişmemiştir. Ton balığı ve sardalye gibi türler açısından zengin kaynaklara sahip olunmasına rağmen işleme tesislerinin yetersizliği, liman altyapısının sınırlı olması nedeniyle sektör potansiyelinin altında kalmaktadır. Hükümet tarafından balıkçılık limanları ve altyapı projeleri planlanmış olmakla birlikte, uygulamada ilerleme sınırlı düzeydedir.

Sanayi

Libya’da sanayi sektörü, 2025 yılı itibarıyla hidrokarbon kaynaklarına dayalı ve sınırlı çeşitliliğe sahip bir yapı sergilemektedir. Sanayi üretimi büyük ölçüde enerji yoğun sektörlerle sınırlı kalmakta ve imalat sanayii yeterince gelişmemektedir.

Ülkede ucuz enerji ve doğalgaz kaynaklarına dayalı ağır sanayi projeleri devlet tarafından desteklenmekle birlikte, finansman yetersizliği ve siyasi belirsizlikler nedeniyle birçok büyük proje tamamlanamamaktadır. Mevcut sanayi tesislerinde ise bakım eksikliği ve yedek parça temininde yaşanan sorunlar üretim kapasitesini sınırlamaktadır.

Devlet mülkiyetinde bulunan çok sayıda sanayi işletmesinin özelleştirilmesi veya özel sektör ortaklığı ile geliştirilmesi hedeflenmekte olup bu kapsamda yatırım tekliflerine açık projeler

bulunmaktadır. Libya Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı ve Libya Sanayi ve Madencilik Bakanlığı tarafından özel sektör katılımına yönelik çok sayıda proje kamuoyuna sunulmuştur.

Organize sanayi bölgeleri ve serbest bölge alanlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürmekte olup amaç özel sektör yatırımlarını artırarak sanayi tabanını genişletmektir. Bu çerçevede özellikle gayrimenkul, turizm ve imalat sanayi sektörlerinde özel sektörün rolünün artırılması hedeflenmektedir.

Petrol ve doğalgaz kaynaklarına dayalı olarak kimya ve petrokimya sanayisinin geliştirilmesi öncelikli alanlardan biridir. Ulusal Petrol Şirketi (NOC) bünyesinde faaliyet gösteren Marsa El Brega tesisleri en önemli kimyasal madde üreten sanayi tesisidir. Bu tesiste etanol, üre ve amonyum üretilmektedir. Al Burayqah ve Abu Kammash da önemli kimya tesisleri bulunmaktadır.

Hizmetler

Libya'da hizmetler sektörü, 2025 yılı itibarıyla siyasi ve kurumsal istikrarsızlık nedeniyle yeterince gelişmemiş, ancak yüksek potansiyel barındıran bir alan olma özelliğini korumaktadır. Ülke, hizmet sektöründe de net ithalatçı konumundadır.

Hizmet ithalatının milli gelir içindeki payı yaklaşık %10–15 bandında seyretmekte olup ekonomik toparlanma ve petrol gelirlerindeki artışa paralel olarak bu alanda talebin artması beklenmektedir.

Sağlık sektörü, en önemli ihtiyaç alanlarından biri olmaya devam etmektedir. Libya Sağlık Bakanlığı verilerine göre ülkede yüzlerce hastane ve sağlık birimi bulunmakla birlikte, altyapı ve işletme kapasitesi yetersizdir. Bu nedenle, hastane işletmeciliği, sağlık hizmetleri yönetimi, tıbbi ekipman ve teknoloji alanlarında dışa bağımlılık sürmektedir. Özellikle bazı sağlık tesislerinin yabancı firmalar tarafından işletilmesine yönelik modeller gündemde olmaya devam etmektedir.

Eğitim alanında da benzer şekilde nitelikli insan kaynağı ihtiyacı öne çıkmaktadır. Libya Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bütçenin önemli kısmı maaşlara ayrılmakta olup mesleki ve teknik eğitim ile yurtdışı eğitim programlarına olan ihtiyaç devam etmektedir. Kamu kurumları, özellikle teknik eğitim ve kapasite geliştirme alanlarında dış destek talep etmektedir.

Kamu kurumlarının büyük bölümünde dijital altyapı ve yazılım sistemleri yeterince gelişmemiştir. Bu durum, bilişim ve yazılım hizmetleri açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

Turizm ve eğlence sektörleri ise büyük ölçüde gelişmemiş durumdadır. Yaklaşık 1.700–1.800 km uzunluğundaki kıyı şeridine rağmen, uluslararası standartlarda turistik tesisler sınırlıdır. Üst ve orta gelir gruplarının sağlık, eğitim ve turizm amaçlı olarak Türkiye, Tunus ve Mısır gibi ülkelere yöneldiği gözlemlenmektedir.

Lojistik:

Libya’da lojistik altyapı, 2025 yılı itibarıyla büyük ölçüde denizyolu taşımacılığına dayalı ve altyapı eksiklikleri nedeniyle sınırlı etkinlikte bir yapı sergilemektedir. Ülkenin ihracatının büyük kısmını oluşturan petrol ve türevleri nedeniyle taşımacılıkta denizyolu hâkim konumdadır. İthalatın da önemli bölümü denizyolu ile gerçekleştirilmektedir.

Libya, yaklaşık 1.800 km uzunluğunda Akdeniz kıyı şeridinde sahip olup başlıca limanları Trablus, Misurata, Bingazi, Tobruk olarak öne çıkmaktadır. Misurata Serbest Bölgesi, özel liman yapısı ile önemli bir lojistik merkez konumunda olup Sahra Altı Afrika’ya yönelik transit taşımacılık açısından potansiyel taşımaktadır. Benzer şekilde Bingazi Limanı’nın kapasitesinin artırılmasına yönelik projeler devam etmektedir.

Petrol taşımacılığı ise ağırlıklı olarak Ulusal Petrol Şirketi (NOC) ve bağlı şirketler tarafından yürütülmekte olup, Zuetina, Ras Lanuf, Marsa el-Brega ve Sidra gibi terminaler bu alanda kritik öneme sahiptir.

Karayolu altyapısı ülke içi taşımacılığın temelini oluşturmakla birlikte, mevcut ağın önemli bir kısmı yenileme ve bakım ihtiyacı içindedir. Tunus sınırından Mısır sınırına uzanan doğu-batı demiryolu projesi durdurulmuş olup buna paralel planlanan otoyol projeleri gündemde kalmaya devam etmektedir. Sahra Altı Afrika’ya uzanan karayolu hatları, transit taşımacılık açısından önemini korumaktadır.

Havayolu taşımacılığı ise altyapı ve operasyonel kısıtlar nedeniyle sınırlı düzeydedir. Trablus, Bingazi ve Misurata havalimanlarında kapasite geliştirme ihtiyacı devam etmektedir. Kargo taşımacılığında frekans düşüklüğü nedeniyle talep tam olarak karşılanamamaktadır.

Lojistik süreçlerde:

- Limanlarda uzun süren denetim ve gümrük işlemleri,
- Doğu-batı eksenli idari bölünmüşlükten kaynaklanan uygulama farklılıkları,
- Güvenlik ve operasyonel belirsizlikler

önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

Türkiye-Libya hattında taşımacılık maliyetleri son yıllarda dalgalanmakla birlikte, denizyolu konteyner taşımacılığı hâlen en yaygın yöntemdir.

Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Sektörü:

Libya’da müteahhitlik sektörü, 2025 yılı itibarıyla büyük ölçüde kamu projelerine dayalı ve devlet kontrolünün yüksek olduğu bir yapı sergilemektedir. 2011 sonrası yaşanan siyasi ve idari istikrarsızlık nedeniyle, daha önce başlatılmış 100 milyar doların üzerindeki projelerin önemli bir kısmı durmuştur. Altyapı yatırımlarında ciddi bir birikmiş talep olduğunu göstermektedir.

Türk firmaları Libya’da tarihsel olarak güçlü bir konuma sahip olup toplamda yaklaşık 29 milyar doların üzerinde proje üstlenmiş ve ülke, Türk müteahhitlik sektörü açısından en önemli pazarlardan biri olmuştur. Ancak 2011 sonrası dönemde şantiyelerin zarar görmesi, tahsilat sorunları, teminat mektubu problemleri gibi nedenlerle faaliyetler önemli ölçüde kesintiye uğramıştır.

Türk firmalarının geçmişten kalan sorunlarının karşılıklı iş birliği ve anlayış içerisinde çözümünü sağlayabilmek adına, 2020 yılının Ağustos ayında bir Mutabakat Zaptı (MoU) imzalanmıştır. Türk firmaları-Libyalı işveren idareler arasında yapılacak ikili görüşmelerin bir an önce başlaması ve sonuçlanması için bu Mutabakat Zaptı ile temel prensipler belirlenmiştir.

Son dönemde Libya'da kamu projeleri, özellikle doğu ve batı bölgeleri arasındaki idari ayrışmanın etkisiyle farklı kurumsal yapılar üzerinden yürütülmektedir. Doğu bölgesinde, Bingazi merkezli yeniden yapılanma fonu ve bağlı kurumlar aracılığıyla altyapı ve yeniden imar projeleri yürütülmektedir. Bu kapsamda, Türk müteahhitlik firmalarının faaliyetlerinin yarım kalan projelerin tamamlanmasından ziyade, özellikle Trablus ve Bingazi merkezli yeni altyapı ve kentsel dönüşüm projelerine yöneldiği gözlemlenmektedir.

Teknik müşavirlik ve mühendislik hizmetleri alanında ise, geçmişte uluslararası firmaların ağırlığı bulunmakla birlikte Türk firmalarının temsili sınırlı kalmıştır. Günümüzde de büyük ölçekli projelerde uluslararası danışmanlık firmalarının rolü devam etmektedir.

Turizm:

Libya'da turizm sektörü, 2025 yılı itibarıyla siyasi ve güvenlik koşulları nedeniyle gelişimini sınırlı sürdüren, ancak önemli potansiyel barındıran bir alan olmaya devam etmektedir. Ülke, turizm altyapısı ve uluslararası erişim açısından bölge ülkelerinin gerisinde kalmaktadır.

Uzun yıllar süren ambargolar, güvenlik sorunları ve olumsuz ülke algısı nedeniyle Libya, uluslararası turist akışından sınırlı pay almaktadır. Buna karşın son yıllarda özellikle iş seyahatleri ve sınırlı ölçekli çöl turizmi faaliyetlerinde kısmi bir artış gözlemlenmektedir.

Buna rağmen Libya, yaklaşık 1.700–1.800 km uzunluğundaki Akdeniz kıyı şeridi, çöl turizmi imkânları ve zengin tarihi mirası ile önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Özellikle, Leptis Magna ve Sabratha gibi Roma dönemi yerleşimleri, Cyrene ve Apollonia gibi antik Yunan şehirleri Kuzey Afrika'nın en iyi korunmuş arkeolojik alanları arasında yer almaktadır.

Madencilik

Libya, coğrafi olarak batıda Tripolitania, doğuda Cyrenaica ve güneyde Fezzan olmak üzere üç ana bölgeden oluşmaktadır. Nüfusun büyük bölümü, kıyı şeridinde yoğunlaşmış olup ülkenin iç kesimleri büyük ölçüde çöl alanlarından oluşmaktadır.

Kuzeybatıda başkentin bulunduğu Jefara Ovası ve çevresindeki Jebel tepeleri ile doğuda Jebel Akhdar platosu, tarımsal faaliyetlerin yoğunlaştığı başlıca alanlardır. Buna karşılık Fezzan bölgesi Sahra Çölü'nün bir parçası olup kurak ve sıcak iklim koşulları hâkimdir. Bu bölgede tarım faaliyetleri büyük ölçüde yeraltı sularına dayalı vahalarla sınırlıdır.

Petrol ve doğalgaz rezervleri ağırlıklı olarak ülkenin çöl iç kesimlerinde yer almakta olup bu durum doğal kaynakların coğrafi dağılımı ile nüfus yerleşimi arasında belirgin bir ayrışma yaratmaktadır.

Su kaynakları açısından Libya, dünyanın en su fakiri ülkeleri arasında yer almakta olup, bu sorunun çözümüne yönelik en önemli projelerden biri olan Büyük Yapay Nehir Projesi (Great Man-Made River), yeraltı su kaynaklarını güneyden kuzeydeki kıyı bölgelerine taşımaya hedeflemektedir. Proje kapsamında günlük yaklaşık 5 milyon m³ su taşınması ve sulanabilir alanların artırılması öngörülmüştür. Ancak, projenin önemli bir kısmı tamamlanmış olmakla birlikte, siyasi istikrarsızlık ve bakım eksiklikleri nedeniyle sürdürülebilirliği ve genişletilmesi sınırlı kalmıştır.

Libya'da madencilik sektörü, 2025 yılı itibarıyla hidrokarbon ağırlıklı yapısını korumakta, petrol ve doğalgaz dışındaki maden kaynakları ise sınırlı ölçüde değerlendirilmektedir. Sektöre ilişkin temel mevzuat; petrol faaliyetlerini düzenleyen kanunlar ile petrol dışı alanlarda yabancı yatırımı kapsayan düzenlemelere dayanmaktadır.

Madencilik faaliyetlerinin merkezinde hidrokarbon sektörü yer almakta olup Ulusal Petrol Şirketi (NOC) bu alandaki ana kurumdur. Libya, yaklaşık 1,4–1,5 trilyon m³ doğalgaz rezervine sahip olup bu rezervler dünya toplamının yaklaşık %0,7–0,8'ine karşılık gelmektedir.

Petrol üretimi ve rafinaj kapasitesinin artırılmasına yönelik yatırımlar planlanmış olmakla birlikte, siyasi ve finansal istikrarsızlık nedeniyle bu projelerde sınırlı ilerleme sağlanabilmiştir. Doğalgaz üretiminin artırılması ise enerji arz güvenliği ve ihracat çeşitlendirmesi açısından öncelikli hedefler arasında yer almaktadır.

Petrol ve doğalgaz dışındaki madencilik faaliyetleri sınırlı olmakla birlikte, ülkede demir cevheri, tuz, kireçtaşı, kil, jips ve bentonit, yüksek kaliteli silis gibi kaynakların varlığı bilinmektedir. Bu kaynaklar özellikle inşaat ve kimya sanayi açısından potansiyel taşımaktadır. Ancak arama ve geliştirme faaliyetlerinin yetersizliği nedeniyle bu kaynaklar ekonomiye yeterince kazandırılmamıştır.

Madencilik sektöründe faaliyet göstermek üzere kurulan devlet şirketleri ve kamu yapıları, yabancı ortaklıklar kurabilme yetkisine sahip olmakla birlikte, uygulamada yatırımlar sınırlı kalmaktadır. Son yıllarda başta Çin olmak üzere çeşitli ülkelerin sektöre ilgi gösterdiği gözlemlenmektedir.

Enerji

Libya ekonomisi, 2025 yılı itibarıyla da büyük ölçüde hidrokarbon sektörüne dayanmaktadır. ABD Enerji Bilgi İdaresi ve OPEC verilerine göre ülke, yaklaşık 48 milyar varil petrol rezervi ile Afrika'nın en büyük rezervlerinden birine sahiptir. Bu rezervler dünya toplamının yaklaşık %3'üne karşılık gelmektedir.

Petrol üretimi, 2020 sonrası toparlanma sürecine girmiş olmakla birlikte, siyasi ve güvenlik kaynaklı kesintilere açık bir yapıdadır. Üretim 2024–2025 döneminde genel olarak 1,2–1,4 milyon varil/gün bandında seyretmektedir. Ülkenin önemli bir kısmında henüz yeterli arama faaliyeti yapılmamış olması, orta ve uzun vadede üretim artışı potansiyelini korumaktadır.

Doğalgaz tarafında Libya'nın yaklaşık 1,4–1,5 trilyon m³ rezervi bulunmakta olup bu alanda da önemli bir potansiyel söz konusudur. Üretim yıllık yaklaşık 15–17 milyar m³ seviyesindedir. Greenstream boru hattı üzerinden başta İtalya olmak üzere Avrupa'ya gaz ihracatı yapılmaktadır.

Elektrik sektörü tamamen kamu kontrolünde olup Libya Genel Elektrik Şirketi (GECOL) üretim, iletim ve dağıtımdan sorumludur. Güncel veriler, Libya'da %20–30 seviyesinde elektrik arz açığı bulunduğunu göstermektedir. Kurulu güç yaklaşık 10–11 GW seviyesinde olmasına rağmen, fiili üretim kapasitesi teknik sorunlar ve bakım eksiklikleri nedeniyle daha düşük gerçekleşmektedir. Bu durum, özellikle büyük şehirlerde günlük elektrik kesintilerinin devam etmesine neden olmaktadır.

Enerji altyapısının önemli bir bölümü eski olup üretim tesislerinde bakım ve modernizasyon ihtiyacı, iletim hatlarında kayıplar, yakıt tedarik ve yönetim sorunları devam etmektedir.

Türkiye ile Libya arasında 27 Kasım 2019 tarihinde imzalanan deniz yetki alanlarına ilişkin mutabakat, Türkiye ile Libya arasında enerji alanında iş birliği potansiyelini güçlendirmiştir. Bu çerçevede, özellikle deniz üstü hidrokarbon arama faaliyetleri ve enerji projelerinde iş birliği imkânları gündemde kalmaya devam etmektedir.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

500 yıla yakın tarihi ve kültürel bağlarımızın olduğu ve bir kuzey Afrika ülkesi olan Libya, diğer Arap ülkelerinin kültürü ile benzerlik göstermekle birlikte Güney tarafı, Sahra altı komşu Afrika ülkelerinin kültüründen etkilenmiştir. Yardımsever insanlardır. Medeni ve ceza kanunları geneldir. Aile hukukunda, Şeriat Mahkemeleri yetkilidir. Büyük şehirlerde kısmen, diğer yerleşim birimlerinde ise aşiret kültürünün etkisinden söz edilebilir. Ülkenin mevcut siyasi, idari ve askeri istikrarsızlık durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Muhatapla yakınlık kurulmadan ve politik görüşü anlaşılmadan siyasi konulara girmekten kaçınılmalıdır.

Tanışma ve Selamlaşma:

Tanışma ve selamlaşmada el sıkılır. Selamlamaya başlarken “Selamün Aleyküm” ifadesi kullanılır. Kişi isimlerinden önce ilk adı (bazen ikinci adı) müteakiben, babasının adı ve en sonunda soy isimleri kullanılmaktadır. İlk kez tanışılan ve henüz samimiyet bağı kurulmamış kişilere hitap edilirken “Seyyid (Sayın)” şeklinde hitap etmek nezaket gereğidir. Samimiyet bağı oluşturulan kişilere arkadaşım veya kardeşim anlamına gelen “Sadıki” veya “Ahui” sözcükleri tercih edilebilir. Tanışırken ve konuşurken gurup içerisinde en üst konumdaki kişi muhatap alınır. Ticari görüşme amaçlı tanışmalarda kart değişimi yapılır. Kartların bir yüzünün Arapça basılı olmasına dikkat edilmelidir. Toplantı görüşmelerine besmele ile başlanması, ince bir davranış olarak algılanır. Arapça dilinde söylenecek birkaç basit girişli ifade, muhatabı onore eder.

Vücut Dili:

Libyalılar yakın durmayı sever. Tokalaşırken karşıdakinin elini sıkmak ve sonraki görüşmelerde kucaklaşmak güven göstergesidir. Tokalaşmalarda sol el kullanılmaz. Arkadaş ortamında otururken bacak üstüne bacak atmayı severler. Samimiyet kurulmadan yabancıların bacak üstüne bacak atması ise hoş karşılanmayabilir. Büyükler konuşurken küçükler saygı gereği baş önde dinler.

Kurumsal Kültür:

Kanunlar genel olup uygulamalarda yeknesaklık olmayabilir. Keyfi uygulamalar yaygındır. Kamu kuruluşlarında ve şirketlerde kurumsal hiyerarşi mevcuttur. Özellikle kamu kesiminde karar alma ve onay süreçleri yavaş ilerlemektedir. İş ve işlemlerin sonuçlandırılması genellikle uzun sürmektedir. Sonuç alınacağına inanılan/inanılmayan iş ve işlemlerin tersi yönde gerçekleşmesi sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Ticaret, karşılıklı güvene dayalıdır. Bankacılık, uluslararası sisteme henüz entegre edilmemiştir. İthalatçı, ödemeyi banka yerine başka yollardan yapmayı tercih etmektedir. İhracatçı, peşin ve/veya akreditifli ödeme şeklini tercih etmelidir. Uzun dönemli stratejik ve sürdürülebilir ticari ilişkilerde Libyalı doğru kişiyi bulmak başarının anahtarıdır. İş görüşmelerinde, muhatabın tüm dikkatinin alınması beklenmemelidir. Görüşme sırasında, dışardan odaya giriş-çıkışlar olabilir. Sıklıkla karşılaşılan bu durumlar, saygısızlık olarak değerlendirilmemelidir.

Sofra Adabı:

Libyalılar misafirperverdir. Bir yemek teklifinin ya da bir ikramın geri çevrilmemesi önemlidir. Yemek sağ elle yenir ve çokça baharat kullanılır. Helal kırmızı/beyaz et ve gıdaların dışında balık, karides, kalamar, midye vb. deniz ürünlerinden yapılan yemekler ve çorbalar da tüketilmektedir. İstisnalar dışında, restoranlarda aile yerleri ayrıdır. Alkol kullanımı yasaktır ve talep edilmesi hoş karşılanmaz. Ramazan iftarlarında, oruç süt ve hurma ile açılır. Ana yemeklere, akşam namazı sonrasında başlanır. Ramazan Ayında, gündüz vakti ikindiye kadar uyunur, sahura kadar dışarda vakit geçirilir.

Kıyafet:

Dış görünüşe önem verilir. Özellikle orta ve ileri yaştakiler, Dini ve Milli Bayramlar ile Cuma günlerinde milli kıyafetler giyer. Ülkede uzun süre kalarak samimiyet kuran yabancıların, özel günlerde Libya Milli Kıyafetlerini giymesi, muhataplarını mutlu eder. İş görüşmelerine giderken resmi kıyafetler tercih edilmelidir. Henüz samimiyet bağı kurulmamış kişilerle yapılacak görüşmelerde, kot pantolon gibi günlük kıyafetler ile dikkat çekici renklerde kıyafet giyilmemesine özen gösterilmelidir. Kadınların açık olmayan, sade ve abartısız kıyafetler giyinmesi önerilir.

Hediye:

Hediye, Libya kültüründe önemli yer tutar. Ev ziyaretlerinde tatlı götürülmesi, şirket ziyaretlerinde makam odalarında sergilenmeye müsait objeler (cam veya çini desenli vazolar, tabaklar, vb.) takdim edilmesi şık bir davranış olur. Hediyeler takdim edilirken ve alınırken iki el kullanılmalı, tek başına sol el kullanılmamalıdır.

Dikkat edilmesi gereken diğer hususlar:

Duygusal davranışlar ön plandadır. Onurlarına düşkün olup saygıya çok önem verirler. Buyurgan, üstenci ve alaycı davranışlardan kaçınılmalıdır. Saygılı olmayı, özellikle yabancı muhataplarından beklerler. Kişisel tartışmalarda, haklı/haksız olma durumuna bakılmaksızın saygı esas alınmalıdır. Abartılı konuşmalardan kaçınılmalıdır. Randevularda zamana riayet, kişiye göre değişebilmektedir. Uzun süreli olmamak şartıyla bekletmek veya bekletilmek anlayışla karşılanmalıdır. Randevu öncesi teyit alınması önemlidir. Zamana riayet konusundaki duyarsızlığın kişisel değil, ülkenin genelinde söz konusu olduğu unutulmamalıdır.

Para Kullanımı (kredi kartı, çek dahil)

Libya'nın para birimi Libya Dinarı'dır. Libya'da kredi kartları ve çekler her yerde kabul edilmemektedir. Libya'ya yapılacak ziyarette bu ziyaretin masraflarını karşılayacak miktarda nakit ABD doları/avro ile gidilmesi tavsiye edilmektedir.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi Uygulaması

Diplomatik Pasaport ve Hizmet Pasaportu hamilleri, 90 güne kadar olan turistik seyahatlerinde vizeden muaftır.

Umuma Mahsus Pasaport hamilleri vizeye tabidir. Öte yandan, 16 yaşından küçük ve 45 yaşından büyük Umuma Mahsus Pasaport hamilleri 90 güne kadar vizeden muaftır.

Libya makamlarınca 4 tür vize verilmektedir:

- Ziyaret Vizesi,
- Görev Vizesi,
- Öğrenci Vizesi,
- Çalışma Vizesi,

Tüm vize başvurularında Libya Göç İdaresinden onaylı davet mektubu şartı aranmakta, ülkeye girişte davet mektubunu gönderen şahsın veya kurum/şirketten bir yetkilinin karşılamaya gelmesi istenmektedir. Bu sebeple, Libya'ya seyahat etmeden önce, davet mektubu gönderen şahıs veya kurumla iletişime geçilmesi uygun olacaktır.

Libya'da çalışmak üzere seyahat edecek vatandaşlarımız mutlaka çalışma vizesine başvurmalıdırlar. Çalışma vizesi olmadan Libya'ya giden vatandaşlarımız farklı sebeplerle mağdur olabilmekte, yasal işçi statüsünde olmamaları nedeniyle, işverene karşı yargı yoluna gidememekte; çalışma koşulları, sosyal güvenlik işlemleri ve ücretlerinde ciddi hak kayıplarına uğrayabilmektedirler.

Libya'ya seyahat eden vatandaşlarımızın Libya'da kalış sürelerine dikkat etmeleri önem arz etmektedir. Vize kalış süresinin aşımı durumunda, Libya Devleti İçişleri Bakanlığı'na bağlı Pasaport İdaresi'ne başvurarak çıkış vizesi alınması gerekmektedir.

Resmî Tatiller (milli gün vb.) ve Mesai Saatleri

- Devrim Günü 17 Şubat,
- Şehitler Günü 16 Eylül,
- Özgürlük Günü 23 Ekim,
- Bağımsızlık Günü 24 Aralık,

Dini bayramlar Hicri takvime göre kutlanmaktadır.

Yapılmakta olan işin türüne göre değişiklik göstermekle birlikte çalışma saatleri, pazar–perşembe günleri arasında genel olarak 09:00 – 14:30 dur. Resmî tatil günleri cuma ve cumartesidir. Bankalar, kamu kuruluşları ile pek çok firma tatil günleri çalışmamaktadır.

Yerel Saat

Libya'da yaz saati uygulanmamakta olup Libya Türkiye'den 1 saat geride bulunmaktadır.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Mevzuat

Libya'da ticari faaliyetler temel olarak 2010/23 sayılı Ticaret Kanunu ve 2010/9 sayılı Yabancı Yatırımların Teşviki Kanunu çerçevesinde yürütülmektedir. Şirket kuruluşu, yatırım izinleri ve ticari faaliyetlere ilişkin uygulamalar Libya Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı tarafından düzenlenmektedir.

Bu temel mevzuata ek olarak, 2000'li yıllarda çıkarılan Genel Halk Komitesi kararları ve 2012/207 sayılı düzenleme ile uygulamaya yönelik detaylar belirlenmiştir.

2025 itibarıyla değerlendirme:

Mevzuat yapısı büyük ölçüde korunmakla birlikte, uygulama süreçleri idari takdirlere bağlıdır. Bu nedenle, mevzuatta öngörülen serbestlik alanları ile fiili uygulama arasında farklılıklar ortaya çıkabilmektedir.

Şirket Türleri (temsilcilik ofisi, şube, ticari acente dahil)

Libya'da yabancı yatırımcıların faaliyet gösterebileceği başlıca şirket yapıları aşağıda yer almaktadır:

– Anonim Şirket (Mushtaraka):

Yabancı ve Libyalı ortaklar arasında kurulan yapı olup Libyalı ortağın asgari %35 paya sahip olması zorunludur. Bu model, orta ve büyük ölçekli yatırımlar için en yaygın kullanılan yapıdır.

– Limited Şirket:

Yabancı ortaklık oranı %49 ile sınırlıdır. Küçük ölçekli faaliyetler için uygun olmakla birlikte uygulamada sınırlı tercih edilmektedir.

– Şube (Branch):

Özellikle müteahhitlik ve enerji projelerinde kullanılmakta olup çoğunlukla bir kamu sözleşmesine bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Genel ticari faaliyetler için kullanımı sınırlıdır.

– Temsilcilik Ofisi:

Ticari faaliyette bulunma yetkisi bulunmamakta olup, pazar araştırması ve koordinasyon faaliyetleri için kullanılmaktadır.

Şirket Kurma Prosedürü (Başvuru merci, başvuru yapmaya yetkili kişi, istenen evraklar, kuruluş sermayesi vb.)

Yabancı Yatırımlar ve Teşvikler:

Yabancı yatırımcıların faaliyet gösterebileceği başlıca sektörler şunlardır:

- İnşaat ve altyapı,
- Enerji ve petrol hizmetleri,

- Sağlık,
- Sanayi,
- Tarım,
- Ulaştırma ve lojistik,
- Turizm.

Bu alanlarda gerçekleştirilen yatırımlar için mevzuat kapsamında, 5 yıla kadar gelir vergisi muafiyeti, damga vergisi muafiyeti ve belirli durumlarda gümrük avantajları sağlanabilmektedir.

Söz konusu teşvikler mevzuatta yer almakla birlikte, uygulamada idari onay süreçlerine bağlı olarak farklılık gösterebilmekte ve her yatırım için otomatik olarak uygulanmamaktadır.

Kısıtlamalar ve Yerel Ortaklık Yapısı:

Libya’da birçok ekonomik faaliyet alanı fiilen yerel firmalara ayrılmıştır. Özellikle aşağıdaki alanlarda yabancı firmaların doğrudan faaliyet göstermesi sınırlıdır:

- İthalat ve toptan/perakende ticaret,
- Ticari acentelikler,
- İ lojistik ve taşımacılık,
- Danışmanlık, muhasebe ve denetim hizmetleri.

Bu çerçevede, yabancı yatırımcıların Libya pazarına girişinde yerel ortaklık yapısı belirleyici bir unsur olup uygulamada çoğu faaliyet Libyalı ortaklar üzerinden yürütölmektedir.

Ticari Temsilcilik ve Acentelik:

Libya mevzuatı uyarınca, yabancı firmaların ürün ve hizmetlerini pazarlamak amacıyla atayacakları ticari temsilcilerin (acentelerin) %100 Libyalı olması ve Libya Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı nezdindeki Acenteler Sicili’ne kayıtlı bulunması gerekmektedir.

Kayıtsız veya yetkisiz acenteler aracılığıyla yürütölen faaliyetler:

- Gümrük işlemlerinde,
  - Kkamu ihalelerinde,
  - Sözleşme süreçlerinde,
- hukuki ve idari engeller doğurabilmektedir.

İř Yapma Ortamı ve Uygulama Gerçeklięi:

Libya’da iş yapma ortamı, önemli fırsatlar sunmakla birlikte yüksek düzeyde yapısal riskler içermektedir. Özellikle, petrol gelirlerine dayalı kamu harcamaları, ithalata yüksek bağımlılık, proje bazlı iş yapma modeli ön plana çıkmaktadır.

Başlıca riskler aşağıda yer almaktadır:

- Bankacılık sisteminin sınırlı işleyişi,
- Döviz transferlerinde gecikmeler,
- Ödeme ve tahsilat riskleri,
- İdari süreçlerde belirsizlik,

- Bölgesel idari farklılıklar (Trablus – Bingazi ayrımı).

Vergi Mevzuatı Uygulaması

Libya’da vergi sistemi, sınırlı değişiklikler dışında 1970’li yıllardan bu yana büyük ölçüde korunmuş olup temel düzenlemeler 2010/7 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve ilgili Genel Halk Komitesi kararları çerçevesinde uygulanmaktadır.

Vergi sistemi mevzuat açısından istikrarlı görünmekle birlikte, uygulamada idari takdirlerin belirleyici olduğu ve vergi yükünün öngörülebilirliğinin sınırlı olduğu bir yapı arz etmektedir. Vergilendirme, yabancı firmalar açısından dikkatle yönetilmesi gereken bir alan olup kanunların yorumlanmasında ve uygulanmasında farklılıklar görülebilmektedir. Bu nedenle yerel bir mali danışman (public accountant) ile çalışılması fiilen zorunlu hale gelmiştir.

Türkiye ile Libya arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması bulunmamaktadır. Bu durum, Libya’da ödenen vergilerin Türkiye’de mahsup edilmesinde sınırlılıklar yaratabilmekte ve toplam efektif vergi yükünü artırabilmektedir.

Sözleşme Tescil Vergisi ve Damga Vergisi:

Libya’da imzalanan her sözleşmenin:

- 60 gün içinde Maliye Bakanlığı’na tescil ettirilmesi zorunludur.
- Sözleşme bedeli üzerinden %2 tescil vergisi alınmaktadır.
- Alt sözleşmelerde bu oran %1 olarak uygulanmaktadır.
- Tescil vergisi üzerinden ayrıca %0,5 damga vergisi alınmaktadır.

Sözleşmelerin süresi içinde tescil edilmemesi halinde her ay için %1 oranında gecikme cezası uygulanmaktadır.

Sözleşmenin Maliye Bakanlığı nezdinde tescil edilmemesi halinde, ilgili proje kapsamında akreditif (L/C) açılması ve hak ediş ödemelerinin gerçekleştirilmesi pratikte mümkün olmamaktadır.

Kurumlar Vergisi:

Yabancı firmalar için kurumlar vergisi uygulaması 2010/7 sayılı Gelir Vergisi Kanunu kapsamında düzenlenmiştir.

- Kurumlar vergisi oranı genel olarak azami %20 seviyesindedir.
- Karın yeniden yatırıma yönlendirilmesi halinde 5 yıl vergi muafiyeti sağlanmakta, bu süre bazı durumlarda 8 yıla kadar uzatılabilmektedir.

Vergi teşvikleri mevzuatta yer almakla birlikte uygulamada idari onaylara bağlıdır ve her yatırım için otomatik olarak uygulanmamaktadır.

Vergi Matrahı ve Varsayılan Kar (Deemed Profit) Uygulaması:

Libya vergi sisteminin en belirgin özelliği, vergilendirmenin çoğu durumda beyan edilen kar yerine “varsayılan kar” (deemed profit) üzerinden yapılabilmesidir.

Vergi idaresi, şirketin mali tablolarını yeterli görmemesi halinde, sektöre göre belirlenen oranlar üzerinden vergi matrahını yeniden hesaplayabilmektedir. Bu kapsamda kullanılan başlıca oranlar aşağıdaki gibidir:

- İthalat: %5 – %8,
- Müteahhitlik: %15 – %20,
- Hizmetler: %18 – %25,
- Dizayn ve mühendislik: %25 – %40,

Bu uygulama, vergi idaresine geniş takdir yetkisi tanımakta ve yabancı firmalar açısından vergi yükünün önceden öngörülmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, firmaları fiilen belirli bir asgari kârlılık oranı üzerinden vergilendiren bir yapı oluşturmaktadır.

Vergi Tarifesi ve Fiili Yük:

Vergilendirilecek tutarın belirlenmesinde kademeli oranlar (%15–%40) öngörülmeyle birlikte, mevcut uygulamada yabancı şirketler için kurumlar vergisi oranı genellikle %20 üst sınırı çerçevesinde uygulanmaktadır.

Bununla birlikte, vergi matrahının belirlenmesinde kullanılan kademeli tarifeler ve özellikle “varsayılan kar” yöntemi nedeniyle, fiili vergi yükü bazı durumlarda bu oranın üzerinde hissedilebilmektedir.

Vergi ödemeleri Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere dört eşit taksitte yapılmaktadır.

İtiraz Süreci:

Vergi mükellefi kendisi için belirlenen miktara itirazda bulunabilir. İtirazlar hakem komitesine veya mahkemeye yapılmaktadır. Hakem Komitesine başvurular mahkemesi süren konular içinde yapılabilmektedir. Komiteye başvurular 45 gün mahkemeye başvurular ise 30 gün içerisinde yapılmalıdır. Ancak her iki durumda da vergi mükellefi vergi borcunun % 20’sini ödemekle yükümlüdür.

Cihat Vergisi:

Yabancı şirketler, kurumlar vergisine ek olarak 1970/44 sayılı Cihat Vergisi Kanunu kapsamında:

- Şirketler için %4,
  - Bireysel gelirler için %3,
- oranında ek vergi ödemekle yükümlüdür.

Bu vergi, Libya’ya özgü olup toplam vergi yükünü artıran önemli bir mali unsur niteliğindedir.

Genel Değerlendirme ve Öneriler:

Libya’da vergi sistemi, hukuki çerçevesi itibarıyla sade olmakla birlikte uygulamada önemli belirsizlikler içermektedir.

Başlıca riskler:

- Vergi matrahının idare tarafından yeniden belirlenebilmesi,
- “Varsayılan kar” uygulaması,
- Çifte vergilendirme riski,
- Teşviklerin idari onaya bağlı olması.

Öneriler:

- Yerel mali danışmanlarla çalışılması zorunlu görülmektedir,
- Sözleşmelerde vergi yükümlülükleri açık şekilde tanımlanmalıdır,
- İhale ve fiyatlandırma süreçlerinde varsayılan kar etkisi dikkate alınmalıdır,
- Finansal planlamada ihtiyatlı yaklaşım benimsenmelidir.

Sigorta

Libya’da sigortacılık sektörü, 2025 yılı itibarıyla düşük gelişmişlik düzeyi, sınırlı ürün çeşitliliği ve kurumsal zayıflıklarla karakterize edilen bir yapı sergilemektedir. Sektör, MENA bölgesindeki benzer ekonomilere kıyasla oldukça düşük kapsam oranına sahiptir.

Sektör, geçmişte devlet tekeli altında faaliyet göstermiş, 1999 sonrası özel sektörün katılımına açılmıştır. Günümüzde yaklaşık 20’nin üzerinde sigorta şirketi faaliyet göstermekte olup piyasa yapısı parçalıdır. Libya Sigorta Şirketleri Birliği sektörde koordinasyon ve denetim işlevi görmektedir.

Son yıllarda yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, sigortacılık sektörünü doğrudan etkilemiş olup prim üretiminde daralma, poliçe sayısında düşüş ve hasar yönetiminde zorluklar gözlemlenmiştir. Özellikle zorunlu sigorta branşlarında fiyatlandırma ve hasar tespit süreçlerinde standartlaşma eksikliği devam etmektedir.

Motorlu taşıt sigortaları sektörde önemli bir paya sahip olmakla birlikte, yüksek hasar oranları ve kayıt dışılık, sigorta şirketlerinin mali yapısını zorlamaktadır. Hayat sigortası ve uzun vadeli sigorta ürünleri ise oldukça sınırlı düzeydedir.

Sigortacılık sektörü, Libya’daki genel finansal sistemin zayıflıklarından etkilenmekte olup bankacılık sistemindeki likidite sorunları, veri ve kayıt altyapısının yetersizliği, düzenleyici çerçevenin etkin uygulanamaması sektörün gelişimini sınırlamaktadır.

Bankacılık Mevzuatı

Libya’da bankacılık sistemi, 2025 yılı itibarıyla makroekonomik ve politik gelişmelerin doğrudan etkisi altında bulunan, kamu ağırlıklı ve kırılğan bir yapı sergilemektedir. Sistemin merkezinde Libya Merkez Bankası (CBL) yer almakta olup (<https://cbl.gov.ly/en/laws/>), bankacılık sektörü büyük ölçüde kamu bankalarının hâkimiyetindedir. Mevduatların büyük kısmı hâlen kamu bankalarında toplanmaktadır.

2024–2025 döneminde bankacılık sektörü açısından en önemli gelişmeler, Merkez Bankası yönetiminde yaşanan değişim ve döviz piyasasına yönelik alınan kararlar olmuştur. Yeni yönetim ile birlikte:

- Resmi döviz işlemlerine uygulanan vergi oranı düşürülmüş,
- Bireylerin resmi kurdan erişebildiği döviz limiti artırılmış,
- Ticari bankalara döviz kullanımında kısmi esneklik sağlanmıştır.

Bu adımlar, piyasadaki likidite sıkışıklığını azaltmayı hedeflemiş olsa da, nakit ve döviz erişimindeki sorunlar büyük ölçüde devam etmektedir.

Libya dinarı, 2024 yılında yaşanan gelişmeler sonucunda değer kaybı baskısı altında kalmış, serbest piyasada resmi kurdan belirgin şekilde ayrılan bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu durum ithalat maliyetlerini artırmış, ticari işlemlerde belirsizlik yaratmış ve sipariş ve ödeme süreçlerini yavaşlatmıştır. Söz konusu sorunlar 2025 yılında da sürmüştür.

Bankacılık sisteminde devam eden temel sorunlar:

- Döviz tahsis süreçlerinin merkezi ve yavaş işlemesi,
- Akreditif açılışlarında gecikmeler,
- Finansman araçlarının sınırlılığı,
- Doğu-batı ayrışmasının finansal sisteme yansımaları şeklinde özetlenebilir.

Ayrıca kamu gelirlerinin (özellikle petrol gelirleri) kullanımına ilişkin merkezi bütçe anlaşmazlıkları, Libya Merkez Bankası üzerinden yürütülen ödeme süreçlerini doğrudan etkilemekte; bu durum özellikle müteahhitlik ve yatırım projelerinde hak edilmiş ödemelerinin gecikmesine yol açmaktadır.

Türk firmaları açısından bankacılık işlemlerinde temel zorluklar devam etmektedir. Türkiye'deki bankaların teminat mektuplarının Libya'da doğrudan kabul edilmemesi nedeniyle, Arap Türk Bankası gibi aracı yapılar üzerinden işlem yapılması yaygınlığını korumaktadır.

Kaynak: T.C. Trablus Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği